UDC 796.011.1

Иновације у настави, XXXI, 2018/2, стр. 94–100
doi: 10.5937/inovacije1802094V

Рад примљен: 5. 9. 2017.
Рад прихваћен: 27. 11. 2017.

Кратки научни прилог

Драгољуб Б. Вишњић
Универзитет у Београду, Факултет спорта и физичког васпитања

Мирослав П. Марковић
Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд

Мишљења наставника о програмима физичког васпитања у старијим разредима основне школе као основа за њихово иновирање[2]

***Резиме**: На репрезентативном узорку школа Републике Србије извршено је пригодним упитником анкетирање наставника ради сагледавања процене ваљаности програма физичког васпитања. На основу добијених мишљења, идеја и препорука отворио би се процес иновирања програма у старијим разредима основне школе. Истраживање је спроведено школске 2014/15. године. Истраживањем се дошло до следећих резултата: програми треба да буду комбинација обавезних садржаја и садржаја које би бирали наставници; вежбовни садржаји и тежина програма примерени су могућностима већине ученика; нема предимензионираних наставних области и тема; у раду са ученицима приоритет треба да има развој физичких способности ученика; неопходно је јединствено праћење физичких способности ученика.*

***Кључне речи:** програми физичког васпитања, наставници, садржаји програма, измене садржаја, реализација програма.*

Увод

Добро и прецизно дефинисани циљеви и задаци физичког васпитања у садашњем важећем и досадашњим програмима физичког васпитања у нашој земљи, као и целокупност садржаја програма, нису сами по себи гаранција добрих резултата у овој васпитно-образовној области.

Матић и Бокан дефинишу програм физичког васпитања на следећи начин: „Програм физичког васпитања је оперативни документ, оба-

1 visnjic50dragoljub@gmail.com

2 Рад је урађен у оквиру пројекта „Унапређење квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије“, под бројем 47008, одобреног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Copyright © 2018 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

везан за сваког наставника физичког васпитања, који се састоји из циља и задатака физичког васпитања, садржаја по тематским подручјима и разредима и дидактичко-методичких упутстава за реализацију програма физичког васпитања“ (Matić, Bokan, 1990: 155).

Знања о вредностима физичког васпитања као незаобилазног дела образовања деце и младих имплементирана су и у програме физичког васпитања, који би морали да буду окосница жељених резултата у предметима: физичко васпитање, физичко васпитање – изабрани спорт и физичко и здравствено васпитање.

Тренутно се у старијим разредима основне школе реализују три поменута предмета. У петом разреду физичко и здравствено васпитање (од школске 2017/18 године), физичко васпитање и физичко васпитање – изабрани спорт (у шестом, седмом и осмом разреду).

Нажалост, сагледавајући реализацију програма, не можемо бити задовољни тренутном ситуацијом. Ову констатацију поткрепљује и истраживање (Višnjića, Martinović, 2009) из којег се види да се садржаји програма предмета физичко васпитање не реализују у целини. То се односи, како на наставу, тако и на ваннаставне активности. Овим истраживањем утврђено је да се многа вежбања из подручја спортско-техничког образовања (садржаји атлетике, гимнастике, спортских игара и плеса) не реализују, што има негативне импликације на „физичку образованост“ ученика. Реализује се око 50% моторичких садржаја предвиђених програмом од петог до осмог разреда основне школе.

У теорији физичког васпитања „физичка образованост“ је резултат процеса „физичког образовања“ у коме се развијају физичке способности, уче вештине и спортови, стичу навике за вежбање и потребна знања и развија позитиван однос ученика према физичком васпитању, вежбању и спорту.

Карактеристике програма физичког васпитања

Да би програм физичког васпитања био ваљан, потребно је да има следеће карактеристике: да садржи циљ физичког васпитања, да су задаци и садржаји примерени потребама одређеног узраста, да омогућава наставницима креативност у реализацији.

Карактеристике програма физичког васпитања, који су се мењали, суштински су утемељене програмима физичког васпитања из 1986. и 1990. године (Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za osnovnu školu, 1986; *Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za osnovnu školu*, 1990).

„Основне карактеристике ових програма који се могу сматрати савременијим су:

- Спортско-техничко образовање (процес учења моторичких вештина), као садржаји програма нису сами себи сврха, већ средства којима се реализују виши циљеви физичког васпитања.
- Тежиште је на развијању психофизичких способности и природних потенцијала деце и омладине у складу са њиховим потребама.
- Интелектуализација физичког васпитања, под којом се подразумева планско и систематско информисање ученика (теоријско образовање кроз процес вежбања), које има за циљ да ученици схвате основне законитости вежбања, да би га индивидуално, самостално спроводили у пракси.
- У програму равноправно место са наставом имају и остали облици рада, који се најчешће називају ванчасовне активности ученика.
- Програм предвиђа систематско упућивање ученика да се физичком културом баве као свакодневном потребом, чиме

се вежбање повезује са животом и радом.

- У реализацији задатака физичког васпитања одговорност је не само на наставнику физичког васпитања већ и школи, која својим програмом и активностима планира реализацију одређених садржаја из програма физичког васпитања (излети, летовања-логоровања, зимовања- активности на снегу, такмичења итд.).
- Програм ставља тежиште на оне спортове и активности, са којима се човек, у данашњим условима најлакше може супротставити последицама хипокинезије на организам, и штетним утицајем савременог начина живота.
- Програм физичког васпитања у довољној мери оставља могућност за креативан рад наставника у решавању задатака физичког васпитања. Наставник има слободу креирања часова физичког васпитања на начин који најбоље одговара потребама и способностима ученика, али и условима у којима се настава и ванчасовне активности спроводе" (Višnjić, 2004: 485).

Програми сваког предмета, па и програма физичког васпитања, морају потврде својих вредности добити, пре свега, у пракси. У мањевише тихим или наглашеним реформама у образовању присутне су и тенденције промене програма. Програмске промене могу бити промене садржаја, циљна усмереност предмета, начин реализације, промена броја часова у наставном плану. Да се промене не би вршиле ад хок, добро је вршити испитивања како програми функционишу кроз процес реализације и како га процењују наставници који су његови непосредни реализатори. Тема овог рада је управо оцена важећег програма физичког васпитања и тражење одговора који могу допринети његовом усавршавању.

У ту сврху наставницима физичког васпитања (стручним већима – активима) запосленим у основним школама Републике Србије постављено је низ питања којима би се одсликала не само оцена програма већ и могући правци њиховог усавршавања. Анкетирање је спроведено у организацији „Српског савеза професора физичког васпитања и спорта", у који је учлањен највећи број друштава педагога физичке културе општина и градова Србије.

Методе и резултати истраживања

Историјски посматрано, ово је био један од првих покушаја да се од наставника на терену добију мишљење о важећим програмима. Систематизована мишљења би се могла узети у обзир при иновирању или коренитијој измени постојећих програма. Досад су програме правили и иновирали експертски тимови састављени од професора факултета, педагошких саветника и представника стручних удружења, који су се нарочито истакли као еминентни стручњаци у области физичког васпитања. Међутим, велико је питање у којој мери су консултовани непосредни реализатори програма физичког васпитања.

Постављена питања су се односила на следеће кључне проблеме:

1. Каква је тежина програма за пети, шести, седми и осми разред?
2. Којих садржаја „спортско-техничког образовања" (из атлетике, спортских игара, гимнастике, плеса, ритмичко-спортске гимнастике) има превише у програму?
3. Чему дати предност у програму (развоју физичких способности ученика или учењу спортова, спортских дисциплина, односно вештина)?
4. Да ли програм треба да буде састављен само од обавезних моторичких садр-

жаја или треба да постоји и слобода избора од стране наставника?

5. Да ли је потребно увести јединствен систем праћења физичких способности ученика на територији Републике Србије или као до сада оставити могућност различитости модела (избор тестова, вредновање)?
6. Да ли број часова за поједине области и теме (реализација по циклусима са одређеним бројем часова) у планирању треба да буде строго одређен или распоред циклуса са бројем часова могу да одређују сами наставници?

На постављена питања добијени су одговори из седамдесет основних школа из свих региона Републике Србије. Претпоставља се да се добијене и систематизоване информације могу искористити за иновирање постојећих програма у складу са образовним стандардима у области физичког васпитања и усмереношћу програма предмета ка исходима. Систематизовани одговори добијени на тражена питања дају следећу слику. Већина наставника сматра да је програм физичког васпитања са аспекта тежине садржаја сасвим прихватљив за већину ученика (86,44%).

Добијени одговори јасно одсликавају мишљење да су програми физичког васпитања од петог до осмог разреда сасвим примерени могућностима ученика. То значи да важећи програми физичког васпитања задовољавају потребе ученика; да садржаји по тежини одговарају могућностима већине ученика. Програмски садржаји могу се реализовати у прописаним стандардним условима. Уколико у перспективи буде оправданих захтева за променом моторичких садржаја програма, добијени податак треба узети у обзир.

Важећи програм физичког васпитања реализује се са двама часовима недељно, односно седамдесет двама часовима годишње. Он има већи број моторичких задатака из атлетике, гимнастике, спортских игара, ритмичко-спортске гимнастике и плеса. Тражио се и одговор на питање: има ли нека од тематских целина (атлетика, гимнастика, спортске игре, ритмичко-спортска гимнастика, плес) „превише“ моторичких садржаја. Одговори су прегледно дати у Табели 2.

Табела 1. Мишљења наставника о тежини програма од петог до осмог разреда.

ТЕЖИНА ПРОГРАМА	ОДГОВОРИ НАСТАВНИКА ИЗРАЖЕНИ У ПРОЦЕНТИМА			
	РАЗРЕД			
	ПЕТИ	ШЕСТИ	СЕДМИ	ОСМИ
Тежак за већину ученика	2,6 %	13,1%	10,7%	13,3%
Лак за већину ученика	1,4%	2,9%	2,3%	1,7%
Сасвим прихватљив по тежини за већину ученика	96%	84%	87%	85%

Табела 2. Мишљења наставника о обимности појединих тематских целина.

ОДГОВОРИ НАСТАВНИКА ИЗРАЖЕНИ У ПРОЦЕНТИМА			
ПРЕВИШЕ МОТОРИЧКИХ САДРЖАЈА ПО ТЕМАТСКИМ ЦЕЛИНАМА ИМА У:			
АТЛЕТИЦИ	ГИМНАСТИЦИ	СПОРТСКИМ ИГРАМА	РИТМИЧКО-СПОРТСКОЈ ГИМНАСТИЦИ, ПЛЕСУ
1,7%	28,9%	27,1%	25,4%

Један број наставника види предимензионираност моторичких садржаја у гимнастици, спортским играма и ритмичко-спортској гимнастици са плесом. То може бити повезано са бројем часова који им стоји на располагању ради реализације свих тематских целина. Реално постоје тешкоће јер је програм спортско-техничког образовања обиман, а реализација свих садржаја је обавезна. По овом питању, дидактичко-методичко упутство програма прописује минималне образовне задатке које можемо схватити и као коректив обимности задатака. У пракси је проблем што се већина наставника у реализацији програма задовољава испуњавањем образовних минимума. Са друге стране, у иновацији програма мишљења да је програм моторички преобиман треба уважавати имајући у виду не само могућности ученика већ и разноликост услова за реализацију наставе.

Дискусија

Важећи програм физичког васпитања (*Program fizičkog vaspitanja za osnovnu školu*, 2004) има тематска подручја: развој физичких способности, спортско-техничко образовање, теоријско образовање и повезивање физичког васпитања са животом и радом. Свакако да су са аспекта вежбања ученика и сврхе вежбања уопште изузетно важна прва два тематска подручја: развој физичких способности и спортско-техничко образовање (учење моторичких вештина, спортова и спортских дисциплина). У овом истраживању интересовало нас је чему из програма наставници дају предност? Да ли дати предност развоју физичких способности или моторичком учењу? Већина одговора – 75,43% – говори да предност треба дати развоју моторичких способности. Само 24,56% наставника сматра да приоритет треба да има моторичко учење.

Ако желимо програм физичког васпитања оријентисан према исходима, тада је неопходно наставницима дати и већу слободу у избору моторичких садржаја. Зато је тражен одговор на питање: какав треба да буде програм са аспекта обавезности садржаја? Треба ли да садржи само обавезне садржаје или да има и садржаје које би бирали сами наставници? Већина наставника је становишта да програм мора бити конципиран тако да има обавезне садржаје, али и садржаје које би у оквиру програма и тематских целина бирао сам наставник (75,43%). За искључиво постојање само обавезних садржаја, као што је сада случај, залаже се 10,90% наставника. Овакав однос у мишљењима даје наставницима већу могућност за више креативности у настави, али и постизање резултата у складу са могућностима ученика (диференциран приступ) и условима у којима се настава физичког васпитања изводи.

Садашње планирање реализације програма физичког васпитања засновано је на планирању тематских целина по циклусима. За сваки циклус, тј. тематску целину, одређен је број часова. Питани су наставници да ли би било боље да сами одређују број часова за поједине тематске циклусе и да при планирању сами распоређују циклусе тематских целина? Већина наставника (73,68%) јесте за решење да је боље да сами одређују број часова за тематске целине и распоређивање циклуса. Мањи број (26,31%) јесте за постојеће решење. Већа слобода у планирању омогућила би наставницима да добију жељене исходе наставног процеса јер би планирање било реалније имајући у виду целокупност услова за реализацију наставе и ученике као основне субјекте.

Закључак

Важећи програм физичког васпитања обавезује наставнике да прате физички раст и физичке способности ученика. Међутим, програмом није предвиђен модел праћења физичког развоја и физичких способности ученика. Оста-

вљено је наставницима да се определе за једну од батерија тестова која се досад примењивала у нашем физичком васпитању. Из тих разлога наставници су питани: да ли би требало да се унифицира систем праћења физичког раста и физичких способности на републичком нивоу? Већина је за јединствен систем праћења физичког развоја и физичких способности на територији Републике Србије.

Рекапитулација неких изнесених проблема у вези са актуелним програмом физичкога васпитања, на основу наставничких мишљења, могла би се свести на следеће:

- Програм физичког васпитања је по тежини моторичких задатака и уопште одговарајући за ученика и одговара његовим могућностима.
- Треба добро размислити нису ли неке тематске целине спортско-техничког образовања преобимне и да ли је могуће одређено сажимање у будућим иновацијама.
- Будући реформисани програм физичког васпитања би требало да дâ већи значај области „развој физичких способности". Требало би да и моторичко учење буде у функцији развоја моторичких способности.
- Будући програм физичког васпитања могао би да садржи, како обавезне, тако и изборне моторичке садржаје.
- Требало би наставницима дати већу слободу планирања у одређивању броја часова за тематске целине и поједине циклусе реализације наставе.
- Јединствено праћење физичког развоја и физичких способности и њихово увођење у стандарде из области физичког васпитања унапредило би програм физичког васпитања и физичко васпитање ученика.
- Неке од ових констатација уграђене су у програм предмета физичко и здравствено васпитање за пети разред („Просветни гласник" бр. 8/2017).

Литература

- Hardman, K. (2008). Physical education in schools: A global perspective. *Kinesiology*. 40, 5–28.
- Hardman, K. (2009). Odabrana pitanja. Izazovi i odluke u fizičkom vaspitanju. U: Bokan, B. (ur.). *Zbornik radova* sa međunarodne naučne konferencije *Teorijski, metodološki i metodički aspekti fizičkog vaspitanja* (стр. 11). Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Milanović, I., Radisavljević Janić, S., Višnjić, D. (2014). Cilj i zadaci fizičkog vaspitanja u kontekstu društvenih i istorijskih promena u Srbiji (The aim and the objectives of physical education in the context of social and historical changes in Serbia). U: Pantelić, S. (ur). *Zbornik radova (Conference proceedings)* (87–98, 368–379). Niš: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za osnovnu školu (1986). *Fizička kultura*. 2, 153.
- *Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za osnovnu školu* (1990). Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 4.
- *Program fizičkog vaspitanja za osnovnu školu* (2004). Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 10.
- *Program fizičkog vaspitanja za osnovnu školu* (2004). Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, 10.
- *Program fizičkog vaspitanja za peti razred* (2017). Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 6.

- *Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za peti razred osnovne škole* (2017). Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 6.
- Rodić, N. (2002). Razvoj nastavnih planova i programa osnovne nastave fizičkog vaspitanja. *Nastava i vaspitanje*. 4, (str. 4).
- Šekeljić, G., Stamatović, M., Višnjić, D. (2011). Problemi u realizaciji nastave fizičkog vaspitanja. U: Špijunović, K. (ur.). *Nastava i učenje: stanje i problemi* (557–566). Užice: Učiteljski fakultet.
- Višnjić, D., Jovanović, A., Miletić, K. (2004). *Teorija i metodika fizičkog vaspitanja.* Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Višnjić, D., Martinović, D. (2009). Pedagoške implikacije realizacije sportsko-tehničkog obrazovanja u osnovnoj školi. U: Bokan, B. (ur.). *Zbornik radova* (255–260). Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
- Višnjić, D., Sretenović, Z. (2015). Evaluacija predmeta fizičko vaspitanje – izabrani sport u osnovnoj školi. U: Mitić, D. (ur.). *Zbornik radova (Conference Proceedings)* (254–363). Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.

Summary

A survey using an appropriate questionnaire was performed on a representative sample of teachers from primary schools in the Republic of Serbia in order to assess the validity of the Physical Education curricula. Based on the received opinions, ideas and recommendations, there is room for opening up the process of the curricula innovation in the higher grades of primary school. The survey was conducted in the school year 2014/15. The results of the research are as follows: the curricula should be a combination of mandatory content and the content selected by teachers; the exercises and the level of difficulty are appropriate for the majority of students; there are no over-the-top subject areas or topics; development of physical abilities of students should be a priority in working with students; students' physical abilities should be uniformly monitored.

Keywords: *Physical Education curricula, teachers, curricular content, content modifications, realisation of the curricula.*